

VAHİD QAZI

ÇAMAYRA

Kuba dəftəri

BAKI – 2012

Naşir: *Vasif Qurbanzada*

Redaktorlar: *Hikmət Sabiroğlu, İmran Bədirxanlı*

Üz qabığının dizaynı: *Fəxri Vəliyev*

Vahid Qazi

Çamayra. Kuba dəftəri.

Bakı, «MHS – poliqraf», 2012, 104 səh.

...O, ən istedadlı publisistlərimizdəndir. “Ruhlar şəhəri” və “Yaddaş ləpirləri. Demokratiya yazıları” kitabları ictimai həyatda hadisəyə çevrilməklə, yurda sevginin, azad düşüncənin, keçmişə sərrast baxışın yeni təcəssümü kimi geniş oxucu kütləsinin marağına səbəb olub.

Yaradıcılığında publisistika ilə nasirliyin incə sintezini ortaya qoyan Vahid Qazi özünün modern üslubu ilə bu janra yeni nəfəs gətirib desək, yanılmırıq. “Çamayra” - Kuba dəftəri bu kommunist adasına səfər təəssüratları zəminində qələmə alınsa da, azadlıq və insan haqları kimi ümumbəşəri dəyərlərə geniş diapazonlu yanaşma, fərdlərin faciəsinin cəmiyyətin problemi kimi təqdimatı sayğılı oxucuya düşünmək, anlamaq və nəticə çıxarmaq üçün kifayət qədər “qida” verir. Məhz bu məziyyətlərinə görə Vahid Qazinin “Çamayra”-sı son illərin ən maraqlı nəşrlərindən biridir.

İSBN: 978 – 9952 – 459 – 12 – 8

© «MHS – poliqraf», 2012

MÜNDƏRİCAT

Ön söz yerinə. Rüstəm İbrahimbəyov:

“Vahid Qazinin “Çamayra” sı	4
Hotel azadlığı	7
Ağ paltarlı qadın	17
Nostradamusdan məktub var	30
Çamayra	40
Müqəddəs halə	50
Qırx yaşın romantikası	62
Söz yolu	73
Qorxulu Quantanamo	83
Sonun sevinci	94

Vahid Qazinin “Çamayra”sı

İstedadlı publisistlərin öz mətnlərini yalnız real faktlar üzərində qurmaları çoxdandır ki, məndə onlara qarşı rəğbət hissi doğurur. Mən özüm öz əsərlərimdə həmişə uydurma “dopinq”lərdən istifadə edirəm. Bu təxminən hündürlüyə tullanma yarışına bənzəyir – yerin cazibə qüvvəsinin öhtəsindən gələ bilmək üçün biri yalnız öz ayaqlarının gücünə güvənir, bir başqası isə dopinq həbləri qəbul edir.

Vahid Qazinin Kuba dəftərini oxuyarkən mən, müəllifin Azadlıq adasında başına gələnləri təsvir edə-edə, real insanlardan, onların ölkədəki ümumi siyasi ab-hava ilə bağlı həyatları və problemlərindən danışa-danışa çox güclü bədii təhkiyədən istifadə etdiyini və bu bədii təhkiyənin onun özünü hekayətin baş qəhrəmanına çevirdiyini görüb sevindim. Elə buna görədir ki, yazıcının hiss və fikirlər dünyasına qərq olan oxucu onun füsunkar Çamayranın intim xidmət təklifindən imtinasını öz əxlaqi qələbəsi sayır. Nümunə kimi bir çox digər emosional epizodları da misal çəkmək olar. Amma məncə, ən əsas məsələ, ümumilikdə bütün əsərin gözəl bədii nəsr nümunəsi olmasıdır.

Qəribədir ki, Azərbaycan müstəqillik qazandıği son iyirmi ildə bizdə mövcud olan demokratik rejimin bütün özünəməxsus xüsusiyyətlərinə baxmayaraq totalitar-avtoritar quruluşun hər hansı formasına qarşı açıq nifrətini bildirən insan tipi formalaşib. Vahid Qazinin gördüyü Kubaya bənzər bir ölkədə böyüyən bizim nəslin nümayəndələri isə dünyanın harasında elementar azadlıqların olmamasına daha sakit yanaşır.

“Çamayra” müəllifinin ictimai-siyasi inancları əsərin hər cümləsində özünü büruzə verir və bu inanclar o qədər səmimidir ki, onlara qeyd-şərtsiz inanırsan. Bu yalnız kitabda təsvir olunan hadisələrin iştirakçısına çevrildiyin halda mümkün olur. Mənimlə də məhz bu baş verdi.

Və sonda. Kuba dəftəri həddən artıq maraqlı məlumatlarla zəngindir. Kubada olsam da, onun haqqında çox oxusam da mən kitabdan bu ölkəylə bağlı çoxlu yeni şeylər öyrəndim. Sevin-dirici haldır ki, bizim publisistika artıq bu janrın ən yaxşı nümunələrini yaratmağa qadir bir səviyyəyə yüksəlib. Və Vahid Qazinin Kuba dəftəri bunun bariz nümunəsidir.

Rüstəm İbrahimbəyov

Hotel azadlığı

İkinci axşamdı kreslonun yumşaqlığına bata-bata, sağ yanım uyuşanda sol böyrüm üstə yayxanır, sonra əksinə, əvvəlki vəziyyətə qayıdıb rahatlıq axtara-axtara tamını hələ ayırd elə-yə bilmədiyim "Varadero" romundan qurtum-qurtum içir, şokolad dadan yoğun siqardan yüngül qullab alır, gəlin gərdəyindəki tülə oxşayan tüstünün o üzündə gələnlərə qabaqdan, gədənələrə arxadan baxmaqdan usanmırdım. Başqa əlac da yox idi, darıxmamaq üçün əvəzolunmaz məşğuliyyət tapmışdım...

Tünlükdə heç vaxt darıxmıram. Bir şərtlə ki, kimsənin mənimlə işi olmasın, söhbətə tutmasınlar, nəzərlərini üstümdə cəmləməsinlər, elə bilsinlər heç yoxam. Əslində izdihamda adam adamı heç "görmür", burda hamı qarışqa ocağındakı kimi "kor" du.

Tələbəlikdə vağzallardan ləzzət alardım, indi də aeroportlarda, böyük hotellərdə yorulmuram. Burda adamların hər biri oxuduğu maraqlı kitab səhifəsi kimidi, birini çevirirsən, o biri gəlir.

Böyük hotelin foyesi aeroport zalına oxşayır. Burda da adamlar gah tək, gah ikibir, üçbir, gah da dəstə ilə gəlib-gedir. Qəribəsi də odu ki, ilk baxışda səs-küylü bu məkanın özünəməxsus bir

sükunəti var, başqa yerdə rastlaşmadığın dincliyi tapa bilərsən. Adam kütlədə insanları tək-tək yox, cəm şəklində, camaat halında görür, eynən səs kimi, səs-küydə səsləri tək-tək eşitmirsən. Səs xaosunun özündə bir hüzur var. Bəlkə də elə kosmosun səssizliyi ulduzların hay-haray qarışıqlığındandı, nə biləsən! Başqalarını bilmirəm, məndə belədi: tək adamla görüşdən tez darıxıram, di gəl məclisdə saatlarla olaram, Tək səslə otaqda yuxuya gedə bilmirəm - çox səsdə, lap orkestr olsun, yatacam, düz sözümdü.

Məşhur sovet dissidenti, 1976-cı ildə Çili kommunistlərinin lideri, Pinoçet rejiminin siyasi qəhrəmana çevirdiyi Luis Korvalanla dəyişdirilərək cənnəti satın almış kimi SSRİ-nin həbs düşərgələrindən, "psixbalnitsa"larından sonra Avropanın azad həyatına qovuşan Vladimir Bukovski sonralar Moskva səfərlərinin birində jurnalistin "Harda yaşamaq istərdiniz – Kembriçdə, ya Moskvada" sualına belə cavab vermişdi: "Hoteldə!"

Ürəyimdən xəbər verən cavabdı. Mən də hotel üçün sino gedirəm. Bəlkə də ona görə ki, burda hər işi sənin yerinə görürlər, özü də səliqə-sahmanla. Tənbəl səliqəbaz olar!

Havananın ən iri hotellərindən olan "Havana Libre". Həm görünüşü, həm də tarixi onun

əzəmətini xeyli artırır – bura uzaq 1959-cu ilin yanvarınadək “Hilton” adlanıb. Foyenin aypara şəkilli pilləkənləri ilə ikinci mərtəbəyə qalxanda geniş dəhlizdə divar boyu asılmış fotolar hotelin tarixini nəzərinə canlandırır. Burda kimlər olmayıbmış? 50-ci illərin məşhur cazmenlərindən tutmuş kosmosa ilk qadın nəfəsi aparan Valentina Tereşkovayacan, yazıçı Ernest Hemenqueydən sovet lideri Leonid Brejnevədək.

Əvvəl adama elə gəlir ki, içkidən mədən, siqardan ciyərin, yarılüt qadınlardan gözüün tez doyar. Amma belə deyil, əyləncə həvəsi kazino işıqları kimi adama gəl-gəl deyir, iştaha açıldıqca açılır. Pulemyot şaqqıltısı kimi qulaq deşən ispan dilinin oynaq havasına çönüb bir baxışla mis rəngli kubalı qızın qaynar təbəssümünü süzsən, bayaqdan deşilən qulağın ta deşilməz, ürəyinin ritmi artar, gözüünə işıq gələr.

Burda hər şey sadədi, axıcıdı, xumarlanmış baxışların önündən keçən qol-boyun kişilər, qadınlar cənnət mələkləri kimi sanki uçurlar, sən də tamaşa eləyirsən. Yaş, irq, cins fərqi dərhal seçilən cütlüklərin bəxtəvər gülüsləri ilk baxışda sənə süni gələ bilər, gəlsin, bu heç nəyi dəyişmir, əksinə, fərqliliyin xüsusi vəhdətini yaradır. Sən də bu vəhdətdən qabaqlar duymadığın zövqü alırsan.

SSRİ dağılandan sonra hər cür yardımdan məhrum olub, çıxış yolu kimi sərhədləri turist-

lərin üzünə açandan “Azadlıq adası” sözün şəh-vət anlamında azadlıq adasına çevrilib – aşıqlə-rin azadlıq diyarına. Eşq axtaran turistlər oyla-ğdı Kuba, sanki bütün dünyanın qocaları bura cavan sevgili tapmağa gəlir.

Yaşı 60-ı ötsə də, ehtirası hələ sönməyən bir qadın 20-25 yaşında yerli mulatın qoluna girib qocalığın dadını çıxarmaqla məşğuldu. Bu gözəl qızınsa yaşı 20 olmaz, babasını xatırladan qoca-nın əti tökülən qırış boynuna sarılması quruyub oduna dönmüş ağaca dırmaşan yaşıl sarmaşığı xatırladır.

Mənim yaşımca o yaş deyil, nə qoca qarıya cavan aşıq, nə də cavan qıza qoca dayıyam. Lap yaraşsam belə, olmaz!

İş başındayam. 2006-cı ildi. Bura kefə yox, kommunizmlə mücadilə edən kubalı dissident-lərə, ictimai fəal adamlara, siyasi məhbusların ailələrinə dəstəyə gəlmişik. Kuba kimi ciddi re-jimli kommunist ölkəsinə belə səfər təhlükəlidir. Hər addımın izlənə bilər, ilişdin, özündən küs. Dünyanın ən murdar türmələrindən birində iş-gəncə aparatına bağlanarsan, sorğu-suala tutu-larsan, boynuna nə desən yükləyib iş kəsərlər. Yerli televiziya kommunist quruluşunu dağıt-maq istəyən düşməni saatbaşı göstərib lənətlə-yər. Dünyanın hüquq müdafiə təşkilatları mü-dafiənə qalxar, yəni bəyanat-zad verər. Dövləti-

mizin rəsmilərindən köməyə ümid də yoxdu, deyəcəklər, “canı çıxsın, nə ölümü vardı orda”. Müxalifətimiz də elə o sayaq yön alacaq, “burda camaatın başına min oyun açırlar, bu da dünyanın o başına gedib, elə qoçaq oğlandı, burda qorusun, hüququ tapdanmışları”...

Təlimatım belədi: “Dostlar gələndək otur, gözlə!”, “Diqqəti cəlb eləmə!”. “Unutma, burda turistdən çox yerli xəfiyyə var!”

Şaxtalı hava uçuşları ləngitdiyindən bir gecəni Varşava, bir gecəni də Paris aeroportunda keçirəndən sonra iki gün də hoteldə gözləmək hövsələ tələb eləyir, hövsələsiz adam üçün bu, məşəqqətdi. Gözləməliydim, ayrı əlacım yox idi.

Dostum sayılan tanımadığım birisi – mənə yerli dissidentlərin ünvanını verəcək adam gələndək foyedə olmalıydım. Mənimlə otaqda yox, məhz adamların gur yerində görüşməliydi. Çünki otaqda dinləmə qurğusu, yaxud kamerasının olmamasına heç kim təminat verə bilməz.

Qarışqa kimi qaynaşan adamların hansıdı axı o? Baxmaqla yəqin eləmək mənasız iş olduğundan ta bu barədə düşünmürdüm. Bunu düşünmək ulduz kəhkəşanında öz ulduzunu axtarmaq qədər səfehlik idi. Bir də ki, mən onu yox, o məni tapacaqdı, çünki o məni tanımalıydı. Dünən gecə yarıyadək elə burda – foyeyə

açılan bütün qapıların göründüyü yerdəcə oturub gözləmişdim.

Bu gün səhər isə əvvəlcə evə məktub yazmaq üçün hotelin "İnternet" yazılan zalına getdim. Burada internet səhər 9-dan axşam 9-can işləyir. İnanmırsınız, iki cümlə yazmağa 45 dəqiqə sərf etdim. Hövsələm bir tikə olduğundan, həm də xeyli adam növbə gözlədiyindən çox qalmadım. Durub postuma – strateji nöqtədə yerləşən kresloma qayıtdım.

- Salam! - Qəşəng sarışın qız nə vaxt gəlib yanımda oturub ki, xəbərim olmayıb?! - Mən Maşayam. İnsan Hüquqları Komitəsindən.

- İki gündür harda qalmısınız?

- Biz sizi görürdük, amma yaxınlaşa bilmirdik. Çevrilməyin mənə sarı. Bura onlarla doludu.

- Axı mən onları görmürəm!

- Siz onları tanıya bilməzsiz. Dünən axşam elə onlara görə sizə yaxın dura bilmədik... Mən çıxıram çölə, beş dəqiqə sonra arxamca gəlin. Soldakı küçə ilə aşağı düşün, ətrafa baxmayın, birinci tini sola burulub dayanın.

Əsl detektiv filminə oxşayırdı. Sözləri sanki buz dolabından çıxarırdı, elə deyirdi ki, adamın canına üşütmə düşürdü. Amma vəziyyətin heç də belə olmadığına inamım içimə bir sakitlik çiləyirdi. Kubanın ta o dönəmi, Fidelin də "komendante" olan vaxtı deyil ki, hər gələni güd-

sünlər, hərəyə bir güdükcü qoysunlar. Bir milyon turist gəlir bura.

Hər halda daha təcrübəlilərə qulaq asmalıydım.

Gecənin qaranlığında yad şəhərin kanalizasiya qoxulu, qulaq batıran səssizliyinə doğru gedirdim. Yan-yörədə maşın görünməsə də, havadan maşın qazının hisi sallanırdı. Ötən əsrin 40-50-ci illərindən qalma maşınların tüstüsü belə tezliklə çəkilən deyil. İnqilab qapıları bağladığından ölkənin dünyayla təması da kəsilmişdi, burdakı maşınların əksəri elə inqilaba qədər olanlardı. Köhnə maşınlar Kubanın brendlərindəndi, bu barədə sonra daha geniş yazacam. İndisə ayağımı ehmalca atıram ki, yol üstündəki konserv qabları, ayrı zir-zibilə dəyib səs-küy çıxarmasın.

Tində, küçənin işıq düşməyən yerində bayaqkı qız durmuşdu. Yanındakını – moskvalı köhnə tanışımı elə siluetindən tanıdım. Arxayınladım. Andrey Saxarov, Mustafa Cəmilov kimi məşhur sovet dissidentləri ilə “yatıb çıxmış” canısulu qoca tanışıma salam verəndə bir anlıq yadıma hoteldəki “fərqli cütlüklər” düşdü: “Bu da cavan qızladı”.

Söhbətimiz çox çəkmədi. Qısa salam-kəlamdan sonra ovcuma kağız parçası dürtdü:

- Bu ünvanı tanınmış dissidentin ailəsi yaşayır. Özü həbsdədi. Telefonu da var. Amma zəng eləməyin, dinləyə bilərlər. Ən yaxşısı bir-

başə evlərinə getməkdə. Arvadı “Ağ paltarlılar” dandı. Ondan başqa dostların ünvanını alarsız. Gerisini özünüz bilirsiniz. Uğurlar!

“Ağ paltarlı qadınlar” Kubanın ən məşhur siyasi qadın hərəkatıdır. Burada əri, oğlu, qardaşı siyasi motivlərlə həbs olunmuş qadınlar cəmləşib. Onlar başdan-ayağa ağ geyinir, ağ çətir götürüb etiraz piketləri keçirirlər.

Dostlarım dönüb üzəşəğı getdilər, yavaş-yavaş qaranlıqda əridilər. Yalnız onlardan ayrılanda hiss elədim ki, yorğunam. Ayaqlarımı pud daşları asılıbmış kimi sürüyürdüm. Ünvan yazılmış kağızı, köhnə kişilər demiş, “piston cibimdə” gizlətdim.

Hotelə qayıtdım. Kefim durulmuşdu. Həmişə uzun nigarançılıq bitəndə rahatlaşırım, ovqatım düzəlir. Amma ürəyimdə qocanın qarasına deyilməyimdən də qalmadım: “Mənimlə agent-agent oynayır. Allah bilir iki gündür bu qızla nə keyflər çəkib. Güdürmüşlər bunları... Bu qızı nəyə gətirib bura?! Ruslardan da baş açmaq olmur, heç “Tulaya da samovarla gələrlər?” Amma canı yanmış əla candı, bu iki gündə hoteldə beləsinə rast gəlmədim. Kim nə deyir desin, dünyanın ən qəşəng qadınları Rusiyadadı. Keçmişdə Hələb gözəlləri məşhur imiş. Hələb-mələb görməmişəm, mən gördüyümü deyirəm”.

Saşa (bayaqkı kişini belə çağırırlar) ilə çoxdan tanış idik. İlk dəfə onu Kırmda görmüşdüm, bizi Kırım tatarlarının lideri Mustafa Cəmilov tanış eləmişdi. Mustafa bəy üst-üstə 17 il həbsdə olub. Tək günahı da öz tarixi vətənlərindən deportasiya olunmuş xalqının hüquqlarını müdafiə etməsidi. Saşa da sovet illərində siyasi baxışlarına görə tutulubmuş. İndi belə adamlar bütün dünyada azadlıq mücahidlərinə dəstək verməyi boyunlarının borcu bilirlər. Mənimsə sovet vaxtı elə bir qoçaqlığı-m-zadım olmayıb, sadəcə, onlardan xoşum gəlir, bura da məni elə bu azar gətirib çıxarıb.

Otağın qapısını açıb eyvana çıxdım. Şəhərin baş küçələri işıqlı olsa da, bəzi məhəllələrdə lampalar közərirdi. Xose Marti meydanındaki abidənin başı elə mənim durduğum 19-cu mərtəbə hündürlüyündə olardı. Uzaqdan gələn 23-cü küçə hotelin yanından keçib körfəzə dirənirdi. Atlantik okeanın ilıq havası gecə sərinliyində Havananın küçələrinə şəh çiləyirdi. Yarıçılpaq bədənimdə hər şəhin milyon-milyon hissəciyini dən-dən hiss edirdim sanki.

Qayğısızlıq – bax budur hotel otağının verdiyi ən ləzzətli duyğu. Yatağın yumşaqlığında ürəkdən gərnəşib elə nərə çəkdim ki, bağırtıma az qala

özüm qorxacaqdım. “Bukovski ağıllı adammış!” Əvvəl onun jurnalistə cavabını, sonra da özünü xatırladım. 1998-ci ildə Varşavada Polşa Seymində keçirilən III Beynəlxalq İnsan Hüquqları Konfransında tanış olmuşdum onunla. Xeyli söhbət eləmişdik, xatirəmdə isə onun bu sözləri qalib: “Demokratik mübarizə uzun prosesdi. Müstəqillik hələ azad olmaq deyil. Sizin işiniz çətindi. Neftin bəlasını hələ sonra çəkəcəksiniz”.

Ağıllı adamdı, nə deyəsən? Həm demokratiyası olmayan neft ölkələrinin gələcəyindən xəbəri varmış, həm də hotelin verdiyi azadlıq duyğusunu yaşayıbmış.

Hotel otağının azadlığına bürünüb yuxuya getdim...

Ağ paltarlı qadın

...Günəş milyon illərdi gördüyü işi elə 2006-cı ilin dekabr səhərində də görürdü; tələsmədən gecənin yaxasını açır, sonra da qucaqlayıb boy-nuna sarılır, nəvazişlə bağrına basırdı. Bu izdivacdan dünyaya ağappaq, tər-təmiz işıq gəlirdi. İşıq ürkək-ürkək Yerdə özünə yer axtarırdı. Pərdənin pəncərə küncünü tutmayan yerindən onun bir zolağı da yatağıma sarı sürünürdü. Yuxunun ağırlığı o zolağın üzümə toxunuşuyla əriyirdi.

Gün işığı oğrun-oğrun gəlsə də, gözlərimi qəfil yaxaladı.

Gözümün acısını ovuşdura-ovuşdura dağıtdım. Əzələ-oynaqların haray-həşirinə fikir verməyib ayağa qalxdım. Pərdəni çəkib eyvana çıxdım. Gün işığı bədənnüma dərimə yapışdı. Günəşin şüaları sanki okeanın sonsuz çöllüyündə böyük bir ocaq qalamışdı, sular alışıb yanırdı, “ocağ”ın nəfəsi üz-gözümü yalayır, canıma istilik verirdi.

Hotelin eyvanından açılan mənzərənin bir hissəsi Meksika körfəzi, bir hissəsi də Havananı tuturdu. Səhər okeanın o başından şəhəri oyatmağa gəlmişdi. Şəhər stola sərilən xəritə kimi məhəllə-məhəllə, küçə-küçə aydın görünürdü.

Burda “kommunizm günəşi” vaxtilə bizdəki kimi şimaldan doğmamışdı, elə çıxacağı yerdən – Şərqdən çıxmışdı. Çıxmışdı ki, bütöv bir adaya, onun sakinlərinə işıq bəxş eləsin, xoşbəxt gələcək yolunda çıraq olsun. Milyon-milyon insanı ağappaq günə çıxarsın. Hər gələn işıq adamı xoşbəxt eləsəydi, daha nə vardı ki...

O milyonlardan biriylə görüşəsiyəm bu gün.

Otağa qayıdıb əynimi geyindim, şalvarın dar, dərin “piston cibin”dən ünvan yazılan kağızı iki barmağımın arasına güclə keçirdim. Havanada ünvan Bakıdakından fərqli yazılır, evin və mənzilin nömrəsiylə yanaşı binanın hansı iki küçənin kəsişməsində yerləşdiyi də qeyd olunur.

Tərcüməçi Elnuru restoranda tapdım. Təyyarəsi gecəyarısı gəldiyindən görüşə bilməmişdik. Elnur universiteti bu il bitirib, bir neçə dil bilir. Bakıda ispandilli tərcüməçi tapmaq asan deyil. Bəxtim gətirmişdi. Elə onunku da. İspan dilini təkmilləşdirmək üçün əlinə əla fürsət düşmüşdü.

Naməlum qəhrəmanımızı tapmağa getmək üçün vədələşdiyimiz vaxtda hotelin çöl qapısı ağzında görüşdük. Üzümüzə gülən taksi sürücülərini görmürükmüş kimi yan keçdik. Kubada taksilər dövlətə məxsusdu. Şəxsi maşınlarından

taksi kimi istifadə edənlər də az deyil, amma bu maşınlar çox köhnədi. Ümumiyyətlə, burda 1940-50-ci illərin ABŞ, 60-80-ci illərin sovet istehsalı olan avtomobillər əksəriyyət təşkil edir. Maşınların on illər boyu bir ailədə qalmasının tək səbəbi odur ki, adamlar özünün olan bu maşınları sata bilməzlər, ona görə də nəsildən-nəslə ötürülərək qalıb.

Mənə burda taksi sürücülərinin təhlükəsizlik orqanları ilə əməkdaşlığından demişdilər. Odur ki, dostuma “Biz maşını yoldan tutacağıq” dedim. Kommunisti dirigözlü görən gənc dostum məni təcrübəli bilib dediklərimə həvəslə əməl edir, tarixi missiyanın iştirakçısı olmaqdan zövq alırdı.

Nuh əyyamından qalmış “Chevrolet” arxadan gömgöy tüstü buraxa-buraxa Havananın küçələri ilə şütüyürdü. Sürücü nəsə danışır, basıb bağlayırdı. Elnur onun dediklərini maşını başına götürən ritmik “Mambo” musiqisindən necə ayırırdı, bilmirəm.

Anlamasam da, görürdüm ki, dedikləri Elnura maraqlı gəlir, ona tez-tez suallar verirdi. Binalarda peyk antenlərinin yoxluğunu Elnurun gözü almışdı. Sürücü bunu belə izah elədi ki, Kubada peyk antenləri qadağandı, bunun üçün hətta həbs cəzası da var. Bəzi hallarda adamlar gizləndə belə antenləri quraşdırırlar. Amma təhlükəsizlik orqanları xüsusi cihazlarla onları tez

tapa bilir. Bəli, Elnur kommunizmlə ilk görüşünə beləcə başlayırdı. Mən də haçansa bu “xoşbəxtliyi” yaşamış sovet xalqının övladı kimi onu maraqla müşahidə edirdim.

Getdiyimiz evə iki tin qalmış maşından düşdük. Sürücünün hansı ünvanı gəldiyimizi bilməsini istəmirdim. Bir qədər piyada getdik.

Vedado Havananın bir-birinə oxşayan iki-mərtəbəli evlərdən ibarət yaşayış məhəllələrindəndi. Şəhərin bu hissəsində yaşayanları sosial statusuna görə ortabab təbəqə hesab etmək olar. Burada bu “ortabab”larla birgə “inqilab keşikçiləri” də ömür sürürlər. Əslində onlar da sadə kubalılarıdır, amma bir qədər fərqli.

Kubada hər məhəllədə “inqilab keşikçiləri” kontoru var. Kontor bir növ bizim JEK-ə oxşayır, amma qeyri-rəsmi işi sakinləri nəzarətdə saxlamaq, şübhəli işlər barəsində siyasi polisə xəbər verməkdir. Vəzifələri inqilaba təhlükəni görüb xəbər etmək olsa da, başqa işlərə də burunlarını soxurlar. Bir sözlə, qorxulu adamlardılar, onlardan nə qədər uzaq dursan, o qədər yaxşıdır. Qorxu və şübhənin insanların taleyində yaratdığı çatlar bizə otuzuncu illərin bolşevik dönməindən tanışdı – heç kimə bel bağlamaq olmaz, hətta ailə üzvlərinə də.

Ünvanı tapmışdıq, qalırdı diqqəti cəlb etmədən binaya girmək. Yerli olmadığımız balaca

uşaqlara da aydın idi. Turistlər kimi geyinməyimiz diqqəti bizdən yayındıra bilməzdi, çünki buralar turistlərin hələm-hələm gəldiyi yer deyildi.

İkinci mərtəbənin eyvanında yaraşlıq bir qadın paltar səriridi. Mehriban çöhrəsi vardı, əlini bir anlıq saxlayıb çoxdanın tanışı kimi bizə elə xoş təbəssümlə baxdı ki, açığı ilk anda ağlımdan başqa fikirlər keçdi. Qəşəngliyinə söz ola bilməzdi.

Binanı ötüb keçdik. Ünvanı bir daha dəqiqləşdirməyə, blokun qapısının bağlı olmadığını yoxlamağa, bir sözlə, şəraiti aydınlaşdırmağa vaxt lazım idi. Geri qayıdanda eyvandakı qadın bizə daha diqqətlə baxdı.

– Odur! - dedim.

– Nə bilirsən? - bu, Elnurun mənim təcrübəmə ilk şübhəsiydi.

– Fəhmim belə deyir. Bura məşhur dissidentin yaşadığı binadı. Bizim kimilər buralara az gəlmir yəqin.

– Onda bizi güdürlər ki...

– Özünü o yerə qoyma! Soruş görək!

Elnur 360 dərəcə çevrə vurub guya ətrafa turist marağı ilə baxdı. Sonra üzünü eyvandakı qadına tutdu. Anladığım qədər belə deyirdi: "Salam. Bizə xanım Dalqado lazımdı!" Elə bil eyvandakı bir dəstə qızıl gülün qönçəsi ilahi bir

əfsunla hərəkətə gəldi, qadının təbəssümü qızıl gülün ləçəkləri kimi qat-qat açıldı. Valehedici, iri, parlaq gözləri güldü. Əli ilə bloku göstərib, nəzakətlə “Dördüncü mənzilə qalxın” dedi.

Qapını açıb bizi içəri dəvət elədi. Qara dərilili qədəmi divanda yer göstərdi, içindəki son paltarları da sərrib vannanı ortalıqdan götürdü. Yüngül yır-yığışdan sonra döşlüyünü çıxardı. Bizi yuxudan təzəcə durana oxşayan cavan bir qızla tanış eləyib gülə-gülə yan otağa keçdi. Qızı olduğunu deməsəydi, bacısı, yaxud başqa taytuşu zənn edərdim.

Bir neçə dəqiqə keçmiş saçına, üz-gözünə, əyin-başına yüngül əl gəzdirib iki fincan qəhvəylə qayıtdı. Fincanları balaca mizin üstünə qoyub bizimlə qabaq-qənşər kresloda oturdu. “Gisela Dalqado”. Özünü belə təqdim elədi. Ağzını açıb danışmasaydı, elə bilərdin ki, gözəl bir şərqli qadınla üz-üzə dayanmışsan. Gözlərinin iriliyi onu cənublu məşhur müğənni Ququşa bənzədirdi. Qırıqsız üzü hamar idi. Boğaz, çiyin, qol dərisinin tarımlığı bədənin təravətindən xəbər verirdi. Təravətli bədən isə göz parıltısından sonra qadınlarda həyat eşqinin ikinci zahiri əlamətidi.

Əyninə yaşıl rəngli qolsuz, yaxası açıq kofta, bir də uzun yubka geyinmişdi. Bəzənib eləmədən də gözəlliyi göz deşirdi. Bədən ölçüləri bi-

zim vərdis elədiyimiz, iyirmi yaşlı qız anasının bədən ölçülərinə oxşamırdı. Saçına dən düşməsəydi, elə onu da cavan qız sayardım. Yəqin bu qız ərinin əvvəlki arvadındandı, deyə düşünmüşdüm. Yanıldığımı isə səhəri gün biləcəkdim.

Söhbətimiz elə ilk sözlərdəncə tutdu. Bir saat sonra bizi görən olsaydı, elə bilərdi ki, yüz ilin tanışlarıyıq. Xəritədə Azərbaycanı tapıb uzaqlığına təəccüblənən qızı Giselle bizə ekzotik canlı kimi baxırdı. Elnurdan gözünü çəkmirdi. Anası ilə söhbətimizdə kiçik pauza yaranan kimi girəvələyib suallar verirdi.

Qəhvəni üç qurtuma içdim. Şirinliyi Krım tatarlarının dəmlədiyi qəhvəni xatırladırdı. Ayağa qalxıb danışa-danışa müxtəlif yöndən onun şəklini çəkir, maraqlı anlar tutmağa çalışırdım.

Gisela kompüter mütəxəssisidi. Amma bu sahədə işləmək ona qadağandı. Səbəb də sadədi – siyasi məhbusun, “xalq düşməni”nin arvadı işləyə bilməz, özü də kompüter kimi strateji texnika ilə.

İxtisasca fizik olan əri tanınmış dissidentdi. Xarici mətbuatda Kastronu davamlı kəskin tənqid etdiyi üçün iyirmi beş illik həbsə məhkum olunub. Bu illərin hələ dördünü yatıb. Kubada iyirmi beş illik həbs adi cəzadı. Giselanın da üzv olduğu “Ağ paltarlı qadınlar” hərəkatı bütün dünyaya səs salmasaydı, bəlkə ərinə “vətən

xaini” kimi ölüm hökmü çıxarardılar, ya da ömürlük iş verərdilər.

“Ağ paltarlı qadınlar” hərəkatı atası, qardaşı, əri, oğlu siyasi məhbus olan qadınların təşkilatıdır. Hərəkatın etiraz aksiyalarından sonra ağ paltar geyinmək yasaq olunub. Amma bu qadağadan qorxmayan etirazçılar həmişə tapılır. Bir dəfə küçədə belə bir qadına rast gəldim. Şəklini çəkmək istəyəndə elə götürüldü ki, elə bil quşu yuvasından perik salmışdım. Cəmi bir kadr çəkə bildim, kameraya dikilən gözündəki qorxu bütün çılpıqlığı ilə düşüb.

Kuba türməsi dünyanın ən dözülməz məhəbəslərindən sayılır. Min bir xəstəliyin tüğyan etdiyi, işgəncə və təhqirlərin ölçüyə sığmadığı bu yerdən salamat çıxmaq hər adama nəsim olmur. Buranın işgəncə üsullarını faşistlərin gestaposuna, bolşeviklərin NKDV-sinə tay tuturlar. Elə Gisela da ərinin sağlamlığı sarıdan narahatdı. Deyirdi ki, karserdən bu yaxınlarda çıxıb. Ayaqları şişib, yeriyyə bilmir. Meksikalı dostlar dərman göndəriblərmiş, həbsxanaya aparıb, amma ərinə çatmasına ümidi azdı.

Bu vaxt Giselle divardakı qəfəsə yaxınlaşır. Quşları doğma bir səslə əzizləyib yedirtməklə diqqətimizi cəlb edir. Deyir ki, bunları yedizdirəndə elə bilir həbsdə olan xəstə atasına qulluq edir.

Giselle Havana Universitetində oxuyur, təbii ki, arzuladığı diplomatiya fakültəsində yox, dövlətin məsləhət bildiyi fakültədə. Dissident qızını diplomat olmağa qoymazlar. Səbəbini soruşanda bir himə bənd imiş kimi ürəyini boşaltmağa başladı. Öyrəndik ki, Havana Universiteti 1793-cü ildə yaradılıb. İnanılmaz səslənir, amma belədi: 55 fakültəsi var. Kubada tədris məcburidir. Təhsildən yayınma qanunla təqib olunur. Məktəbə getməyən şagirdlərin valideynlərini dörd ilədək həbs gözləyir. Bir sözlə, hamı oxumalıdı, amma ixtisas seçmək hüququ dövlətin əlindədi. Onun da ixtisasını universitet özü seçib.

Sonra Gisela bizi kitabxanası ilə tanış elədi. O, ölkənin hər yerində fəaliyyət göstərən 140 ictimai kitabxananın koordinatorudu. Bura kitabxanaların ən böyüyüdü. Kubada kitabxanalar QHT-ləri əvəz eləyir. İndi 83 belə kitabxana qalıb. O birilərini hökumət bağlayıb. Siyasi polis vaxtaşırı bu kitabxanaları "lazımsız ədəbiyyatdan" təmizləyir. Hər halda, burda dövlət kitabxanalarında rastlaşmadığın maraqlı kitab tapmaq mümkündür.

Siyasi polis dissidentlər, onların ailələri, ümumiyyətlə, ictimai-siyasi işlərlə məşğul olanlar üçün bir kabusdu. Kompüter, printer, yazı makinası, siyasi ədəbiyyat polislərin kefinə

soğan doğrayan şeylərdi. Odur ki, vaxtaşırı basqın eləyib onları götürürlər.

Bizim gəlişimizin onlar üçün təhlükə olacağından narahatlığımı bildirdim. Səsini bir qədər qaldırıb cavab verdi: “Onsuz da hökumət xaricilərlə görüşən hər kəsi müxalifətçi sayır. Siz qonaq gəlmisiniz, görüşməyimizi istəmirlərsə, onda zəhmət çəkib qapının ağzına qarovul qoyunlar. Sizin kimi dostların gəlişindən də xəbər tuturlar. Sizdən sonra ola bilər gəlsinlər”. Bu sözləri elə səlis deyirdi ki, sanki dediklərini kiməsə eşitdirirdi. Bəlkə də mənzilində “juçok” (dinləmə qurğusu) olduğunu bilirdi və sözünü qorxmadan “juçok” yiyələrinə çatdırırdı. Bu söhbətdən sonra ona gətirdiyimiz noutbuku, ispanca siyasi ədəbiyyatı, filmlər olan diskləri və DVD pleyeri sabah şəhərdə görüşəndə verməyi qərara aldım.

Səhəri gün qaldığımız “Havana Libre” hotelində onlarla görüşdük, nahara dəvət elədik. Yerli əhalinin turistlər olan yerlərə icazəsiz girməsi yasaqdı. Gisela hər gün bu hotelin yanından keçib gedib, amma indiyəcən içəridə olmayıbmuş. Bizimlə gəldiklərinə görə içəri girə bilərdilər. Bunun onlar üçün nə qədər riskli olduğunu soruşub, başqa yerə getməyi təklif elədim. Dedi ki, bütün yerlər eynidi, onsuz da harda

26

xarici ilə nahar eləsək, biləcəklər. “Siz qorxursunuzsa, başqa məsələ, mən qorxmuram onlardan” - deyib gülə-gülə hotelin qapısını açıb bizə yol verdi. İlk dəfə hotelin içini görürdülər, ətrafa elə heyranlıqla baxırdılar ki...

Onları ən çox heyrətləndirən menyüdəki qiymətlər oldu. Elnur ana-balanın söhbətini qorxmuş kimi pıçıltıyla tərcümə edir: “Heç nə yemək istəmirlər, deyirlər ki, burda ən ucuz yeməyin qiyməti bir kubalının aylıq qazancı qədərdir”. Biz təkid edirik. Demək olar, dinib-danışmırlar. Burda hər kəsin – ofisiantdan tutmuş qapıçıyadək – xüsusi xidmət orqanları ilə əməkdaşlığına şübhə yoxdu. Odur ki, elə özüm danışıqçı oldum.

Onlara Azərbaycan haqda, onun tarixi, azadlıq mücadiləsi, Qarabağ davası, indiki durumundan danışdım. Diqqətlə dinləyir, hərdən sual verirdilər. Dünənki sözlərindən, bugünkü suallarından Giselanın geniş dünyagörüşlü, məlumatlı qadın olduğuna əminliyim artdıqca onunla söhbətdən aldığım zövq də çoxalırdı (Ümumiyyətlə, ağıllı qadınlarla söhbət həmişə xoşdu, beləsi üstəlik həm də gözəl olsa, adam tək ağılla deyil, qəlbiylə də bağlana bilər).

Çox oxumuşdu. Xalqların azadlıq, demokratiya uğrunda mübarizəsi, xüsusilə Polşanın “Solidarnost” hərəkatı, postkommunist ölkələ-

